

31

A budai zsidónegyed feldúlása

1525. június

(a) Hans Dernschwam (1494–1568), *A besztercebányai (...) kamaraházra vonatkozó, továbbá a magyar királyságban végbement egyéb események leírásának (...) kivonata* (1563)

K i a d á s :

Johann Christian Engel, *Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenländer*, I (Halle: *, 1797), pp. 190–209

F o r d í t á s :

Hans Dernschwam, *Erdély – Besztercebánya – Törökországi útinapló*. Közreadja Tardy Lajos (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1984), pp. 121–122

(...) Imre zsidó¹ – hogy a köznemesek szája előtt elhúzza a mézesmadzagot – az országgyűlés² nyílt ülésén a bányavárosok nagy gazdagságáról szónokolt, s arról, hogy azokat el kell venni a Fuggerektől.³ Néhány nappal később Imre zsidót lefoglalták s a várbeli csonka toronyba zárták, melyet még Zsigmond király építtetett kváderkövekből. Négyszintű, befejezetlen és fedetlen, az eső beesik; ezért nevezik csonka, vagyis ki nem épült, lenyesett toronynak. Amikor Imre zsidót tizennégy nappal később szabadon engedték, a várból a Szent György téren emelkedő házáig az udvari emberek szolgáltatták a kíséretet, közöttük Mária királyné udvarmestere, a sziléziai N. Pockh,⁴ továbbá Böheim Bernát kamaragróf⁵ és mások. Az országgyűlés * után szépszámú haszontalan, garázda népség tartózkodott Budán, mely nyár évadjának egy délutánján, öt óra tájban összecsődült Imre zsidó háza előtt. Miután az ajtókat kocsikkal betörték, egyre inkább felbátorodtak. Imre zsidót vendégeivel együtt estebéd közben lepték meg, ezek kénytelenek voltak hátul, a városfalon át kötéllel leereszkedve menekülni; le is ment a bőr a tenyerükről. Imre zsidó házában kifosztása egész éjszakán át tartott. Sok értéket találtak benne, de mivel a magyarok rövid és szűk öltözéket viselnek, nem tudtak sokat zsákmányolni. Amikor erősebb csoporttal szembetalálkoztak, azok elszedték tőlük és zsákba tömték a pénzt. Mindannyian az udvari cselédséghez tartoztak. A Mindszent utcában, a Fugger urak háza előtt kellett elvonulniuk, s ők kénytelenek voltak az egészet végignézni. Egészen hajnalig csöbrökben hordták ki a bort, és a hatóságok semmit sem tudtak megakadályozni. Lajos király a palotában tartózkodott, s udvarnépe még csak moccanni sem mert a városban.

¹ Szerencsés Imre.

² Pest (Rákos), 1525. május 10–20.

³ Augsburgi vállalkozói ház, amely jelentős bank-, bányá- és kereskedelmi ügyleteket folytatott Magyarországon is, az itteni ércbányákat (ezüst, ólom, réz) a Thurzó János által 1469-ben alapított céggel (Besztercebánya) közösen műveltették (Fugger–Thurzó), 1515-től egészen 1525 végéig, amikor is Fugger Antal kivált a közös üzletből.

⁴ Poky János, Lébény stb. ura.

⁵ Körmöci fő-kamaragróf, a magyarországi bányarendtartás újjászervezője.

Másnap déltájban huszárokból és hajdúkból álló mihaszna népség gyülekezett Imre zsidó háza előtt, és hozzálátott az ablakok vasrácsának lefeszítéséhez. Bodó Ferenc kapitány,⁶ aki a vajdának⁷ és a vajda fivérének, Györgynek⁸ szolgálatában állt – később egy csetepatéban foglyul ejtették, s Bécsújhelyen a börtönben halt meg –, az esztelen, mihaszna csőcseléket lebeszélte erről, azzal a csellel, hogy dúsabb zsákmányhoz vezeti őket. Ekkor valaki a tömegből azt kiáltotta, hogy lángokban áll az esztergomi püspöknek, mármint az említett Szalkainak⁹ a háza. A tömegben ott voltam jómagam is, egy zsák puskaport cipelve. A püspök budai háza a miénktől – vagyis a Fugger-háztól – a harmadik volt. Amikor a tömeg az utcán felfelé tódult, a püspök házában már számszerű katonák voltak. Weinmann doktornál¹⁰ György brandenburgi őrgróf¹¹ emberei két szakállas puskával készültek az utca megtisztítására. Hardegg János gróf¹² és a Fuggerek tisztjei is utasítást kaptak és elegendő létszámú legénységgel rendelkeztek ahhoz, hogy aznap ne kerülhessen sor a támadásra.

Harmadnap korán reggel kifosztották a zsidókat, és nagy károkat okoztak nekik. Előbb György, a vajda fivére lóháton bejárta a várost katonáival, és a mihaszna csőcseléket kiutasította a városból. Egy időre minden le is csendesedett.

(...)

(b) Istvánffy Miklós (1538–1615), *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV* (Coloniae: *, 1622) / *Historia regni Hungariae* (Bécs: *, 1758), p. 71¹³

Ú j a b b k i a d á s :

Grünvald Fülöp & Scheiber Sándor, szerk., *Magyar-zsidó oklevéltár – Monumenta Hungariae Judaica*, V, 1. rész (Budapest: A Magyar Izraeliták Országos Képviselete, 1959), p. 151, no. 306

(...) Nec multo post Emerici Fortunati domum valde locupletem (quem e Judeo Christianum factum aerario post Joannem Bornemissam praefuisse docuimus) magna armatorum multitudine nefarie invasere, magnisque probris et maledictis Belgradi amissionem eius culpa et crimini objectantes, flagitiosissime diripuerunt: ablatis ex ea praeter alias immensi pretii res amplius sexaginta milibus nummorum aureorum veteris ideoque probatissimae monetae: sicut ipse domo profugiens, male mulctatus cruentatusque cum fletu et lachrymis affirmabat: unde ei maturatum

⁶ Bodó Ferenc (?–1528), abban az időben Szapolyai János hadvezére.

⁷ Szapolyai János (1487–1540), Sz. István nádor fia, erdélyi vajda (1510–1526), később magyar király (1526–1540).

⁸ Szapolyai György (?–1526), Sz. János öccse; a mohácsi csatában esett el.

⁹ Szalkai László (1475–1526), abban az időben esztergomi érsek és főkancellár (1524–1526); a mohácsi csatában esett el.

¹⁰ Dr. Johann Weymann, a Fugger-ház egyik jogásza, Brandenburgi György őrgróf budai ügyvivője.

¹¹ Brandenburgi György (1484–1543) brandenburg-ansbachi őrgróf.

¹² II. Lajos bizalmasa.

¹³ Az eseményt Istvánffy az 1524. évnél jegyzi, valójában 1525. * történt.

exitium, nam ejus accepti detrimenti ingenti dolore victus, vir notabilis avaritiae, ac ideo auri, quam vitae cupidior, non multo post e vivis excessit.

(...) Nem sokkal később¹⁴ Szerencsés Imre igen gazdag házát – ő, mint korábban elmondtuk, zsidóból lett keresztényé, és Bornemisza János¹⁵ után ő került a kincstár élére – támadták meg gyalázatos módon, nagyszámú fegyverrel, nagy szidalmak és átkozódások közepette az ő hibájául és bűnéül róva fel Belgrád elvesztését, és felháborító módon kirabolták: a házból egyéb, felbecsülhetetlen értékű holmikon kívül több mint 60 000 régi, épp ezért kiváló minőségű vert aranyat vittek el, ahogy ő maga bizonygatta nagy könnyhullatással, miután véresre verve elmenekült otthonról. Ez vezetett idő előtti halálához: ez a kapzsiságáról közismert férfiú, aki még az életénél is jobban szerette az aranyat, megtörve a nagy kár fölötti hatalmas fájdalomtól, nemsokára eltávozott az élők sorából.¹⁶

¹⁴ Ti. a Budán lévő cseh kancellár kifosztása után.

¹⁵ Bornemisza János (?–1527) 1500 és 1504 között volt kincstartó, utána budai várnagy és pozsonyi főispán lett, ő volt II. Lajos egyik nevelője.

¹⁶ Szerencsés Imre valójában egy évvel később halt meg. *